

BOZZAY RÉKA

egyetemi docens
DE BTK Néderlandisztika Tanszék
bozzay.reka@arts.unideb.hu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3057-000X>

SZÖGI LÁSZLÓ: PEREGRINATIO ACADEMICA – A KÜLFÖLDI MAGYAR EGYETEMJÁRÁS TÖRTÉNETE, MÉRETE ÉS IRÁNYAI 1150–1919

Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat 26. kötet
Budapest, 2022. 336 lap

Minden újonnan megjelent könyvről szívesen írják azt a recenzensek, hogy hiánypótló. Ez a kötet egyrészt valóban hiánypótló, hiszen a magyarországi diákok külföldi egyetemjárásáról soha korábban nem készült még ilyen alapos elemzés, másrészt viszont az itt bemutatott adatok résztanulmányokban, illetve a *Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban*, továbbá a *Magyarországi diákok a középkori egyetemeken* kötetekben már feldolgozásra kerültek. Jómagam mégis a kötet hiánypótló szerepét hangsúlyoznám, hiszen az egyes kötetekben és tanulmányokban alaposan feldolgozott részterületek eredményei ebben a közel 750 év történetét átfogó műben váltak egy nagy, egész Európán átívelő diákmigrációs mozgás tendenciáinak elemzésében érthetővé.

A kötet nemcsak hiánypótló, hanem Szögi László életművének összegzése is. Több mint harminc éve kutatja soha nem lankadó lelkesedéssel a magyar diákok külföldi tanulmányainak nyomait. Noha számos egyetem matrikulája ma már nyomtatásban is elérhető, ő és kollégái az egyetemi tanulmányokhoz köthető levéltári forrásokat helyben is megvizsgálták. Éppen ennek a lokális kutatásnak köszönhetően tudjuk, hogy az egyetemjárás történetének nemcsak a beiratkozási listák, hanem például városi, kollégiumi számadáskönyvek, könyvtári látogatási könyvek, kurátori és városi akták is fontos forrásai, melyekből – ha a matrikulák sokszor hiányosak is – jelentős számú magyarországi diák adatai nyerhetők ki.

A kutatás, ahogyan az a szerző is írta előszavában, nem terjedhetett ki a diákok karriertörténetére, hiszen az itt bemutatott adatok a középkortól 1919-ig mintegy 101 ezer beiratkozó adatait dolgozták fel, ekkora mennyiségnél a további részletes pályakö-

Beérkezett: 2023. 01. 05.
Közlésre elfogadva: 2023. 04. 15.
Copyright GERUNDIUM

vetés természetesen lehetetlen volt. A kutatásnak hiányosággént ezt a tényt felrovóknak magam is azt tudom mondani, hogy az adattárak és az abból létrejött számítógépes adatbázis egy Európában, de még talán a világon is egyedülálló gyűjtést tartalmaznak, melyek éppen az életpályák iránt érdeklődők számára fognak a jövőben is nagyon hasznos segítséget nyújtani.

A könyv nagyon széles időintervallumot ölel fel, melyet egészében nem, csak nagyobb egységekre bontva lehetett vizsgálni. A középkori egyetemjárás történeténél adódott a mohácsi csata (1526), mint természetes időhatár. A kora újkori szakasznál már nehezebb volt ennyire éles határvonalat húznia a szerzőnek, mivel a 18. századi oktatási végzések indokolttá teheték volna már a század során egy időhatár kijelölését, mégis inkább a napóleoni háborúk ideje szolgált korszakhatárként, mivel ez az időszak jelentősen visszavetette számos országban a peregrinálási kedvet. A 19. században tömegessé váló külföldjárás már rövidebb időszakok vizsgálatát tette szükségessé, így a század közepén (melyet az 1848/49-es forradalom és szabadságharc egyébként is indokolt) vágta ketté a szerző a „hosszú 19. századot”, majd vizsgálta a második nagyobb egységet 1919-ig.

A szerző bemutatta a peregrináció kutatásának legfontosabb nemzetközi és hazai előzményeit is. Számunkra különösen a régiókkal kapcsolatban tett megállapítás lehet érdekes, miszerint az egyetemjárás vizsgálata politikai célt is szolgált a nemzeti értelmiség, a politikai és gazdasági, illetve a művészet vezető rétegeinek kialakulásában. Magyarországról különösen jelentős volt minden korszakban a külföldi peregrináció, melyben a hazai stabil bázisú egyetemek kialakulása mellett az etnikumtól és felekezettől független igény is fontos szerepet játszott.

A magyar peregrináció kutatása a 19. századtól élénkült meg, bár ekkor csak a nyomtatott matrikulák alapján készült diáknévsorok jelentek meg. Noha Ábel Jenő szerkesztésében elindult egy „*Magyarországi tanulók külföldön*” sorozat, ez azonban gyorsan elhalt. A szakiskolai felsőoktatás (műszaki, kereskedelmi, közgazdasági stb.) kutatása viszont nem volt jelentős. Bár Erdélyben már a hetvenes, majd a kilencvenes években jelentős publikációk születtek az ottani peregrinusokkal kapcsolatban, hasonló munka a történeti Magyarország egészére vonatkozóan csak később indult el, melynek összegzése tulajdonképpen a kötet.

A könyv röviden ismerteti az európai és más földrészek egyetemeinek történetét, majd a magyar egyetemalapításokra részletesen is kitér. Itt érdemes felhívni a figyelmet a domonkosok budai iskolájára, mely rendi alapítású volt, bölcsész és teológiai képzést nyújtott, sőt fokozatot is adott ki, ezért talán valóban (csonka) egyetemnek tekinthető, mely a középkor során a legtovább állt fenn.

A középkori magyar egyetemjárás történetével kapcsolatban a szerző azt állapította meg, hogy mintegy 13 000 magyarországi diák beiratkozása történt a korszakban, legelsősorban a földrajzilag hozzánk közelebb eső bécsi, krakkói és prágai egyetemekre. Ez a valóságban kevesebb személy részvételét jelentette, hiszen egy ember akár 2–5 egyetemen is tanulhatott. A beiratkozási számok korszakok szerinti vizsgálatából kitűnik,

hogy az Árpád-korban főleg Itáliában tanultak a diákok, nem túl magas létszámban, majd különösen a Hunyadi- és a Jagelló-korban nőtt meg rendkívül a peregrinációs kedv a közép-európai egyetemek irányába. A diákok származási helyét a források alapján is meg lehetett viszonylag jól állapítani, így a két jelentős egyetem (Bécs és Krakkó) vonzáskörzetéből érkeztek főleg a hallgatók. A középkori peregrinációs útvonalak is jól kirajzolódtak, mintegy 600 diák keresett fel egynél több egyetemet, különösen jelentős volt a mozgás Bécs és Krakkó között.

A következő nagy korszak az 1526 és 1850 közötti európai egyetemalapításokat tekinti át. A reformáció következtében megjelent az új keresztény felekezetek igénye is saját oktatási rendszer kialakítására, illetve a már meglévő egyetemek döntöttek arról, hogy szigorúan ragaszkodnak-e a katolikus diákokhoz, esetleg beengedik az új hitre térteket is. Új, felekezeti alapon szerveződött egyetemek jöttek létre, bekapcsolva az egyetemalapításokba korábban periférikus régiókat (lengyel-balti-skandináv térség) is. A 18. században a felvilágosult abszolútizmus korában a modernizációs törekvések a természettudományos ismeretek iránti igényt hozták el, mely együtt járt a specializált felsőoktatás (pl. bányászat, agrár stb.) kialakulásával. A 19. században az egyetemi rendszer jelentősen megváltozott, számos iskola zárta be kapuit, vagy olvadt össze egy másik intézménnyel. Különösen kiemelkedik az egyetemalapítások számát tekintve Anglia és Oroszország.

A kora újkori peregrinációs tendenciákat megfigyelve látszik, hogy Mohács után jelentősen visszaesett a külföldjárás kedv, illetve a katolikus Krakkóból a protestáns Wittenbergbe vándoroltak át a diákok. Jelentős számbeli növekedés majd csak a 17. században tapasztalható. Ekkortól a reformátusok Hollandiában és Angliában, majd a 18. századtól jelentősebb létszámban, Svájcban tanultak. A német egyetemek főleg a német és szlovák evangélikusokat vonzották, majd a 18. század végétől Göttingen fogadott felekezettől függetlenül protestáns diákokat. A Szögi-féle kutatás egyik legérdekesebb eredménye a katolikus peregrináció vizsgálatára vonatkozó következtetés. A korábbi szakirodalmak a kora újkori protestáns peregrináció megélnkülését jelezték, de a bécsi és az örökös tartományok kisebb egyetemeinek vizsgálata megmutatta, hogy a katolikus és a protestáns peregrináció aránya közti különbség a 18. századra jelentősen lecsökkent.

A 19. század első felében vált tömegessé és egyirányúvá a külföldi egyetemjárás a bécsi egyetem és más bécsi tanintézmények irányába, majd a század második felében a német egyetemek is felzárkóztak, különösen is a berlini kezdett sok magyarországi hallgatót vonzani. Érdekes tény, hogy a 19. század 70-es éveire kiépült a magyar felsőoktatási rendszer, így egyre kevesebben vettek részt a külföldi egyetemjárásban.

A nagy korszakonkénti tendenciák vizsgálata után a könyv a beiratkozásokkor bejegyzett egyéb információkból von le következtetéseket. Ide tartozik többek között a diákok etnikai hovatartozása is. Látható, hogy minden korszakban a magyar, majd a német nemzetiségűek tanultak jelentős létszámban külföldön, változás a 19. század elején következett be, amikor a németek vették át a vezetést és megjelentek a zsidó

hallgatók is. A felekezeti megoszlásban a protestánsok vezettek a 19. század elejéig, de a katolikus peregrináció – ahogy arról fentebb már szó volt – sokkal jelentősebb mértékű volt, mint azt korábban feltételezték. A 19. századtól az egyetemek felekezeti jellege háttérbe szorult, Bécs dominanciája a katolikusok jelentősebb mozgását sejteti. Különösen érdekes a zsidó hallgatók létszámának emelkedése a 19. század második felében, akik főleg német anyanyelvűek voltak, ennek megfelelően bécsi és német egyetemekre jártak.

A hallgatók társadalmi rétegződéséről a kora újkorban kevés adat áll rendelkezésre, ugyanis a matrikulák többnyire a nemesi címeket írták csak be. A 19. századtól kezdve az apa foglalkozására vonatkozóan is vannak adatok az egyetemi matrikulákban, így látszik, hogy a polgárság gyermekei (kereskedők, iparosok, hivatalnokok, bankárok, gyárosok) tanultak külföldön. A diákok származási helyét tekintve minden korszakban kiemelkedett a Felvidék és Kárpátalja régió, különösen ennek nyugati részén lévő városok. Erdély és a Partium városai szintén jelentős küldők, majd a török háborúk után a 19. századra újra benépesülő Alföld is felzárkózott.

A kötet utolsó harmada az egyes egyetemekre, illetve országokba irányuló magyarországi peregrinációt vizsgálja. Nyilván ebben a részben vannak átfedések a korszakok és beiratkozási adatok szerinti vizsgálatokkal. Az első vizsgált egyetem a bécsi, mely a középkortól kezdve igen jelentős volt a magyar peregrináció szempontjából, majd a 19. századtól kezdve a specializálódott egyetemek (műszaki, képzőművészeti, hadmérnöki stb.) is igen jelentős szerephez jutottak. Az örökös tartományok kisebb egyetemei közül a grazi, olmützi, prágai és lemergi egyetemek lettek jelentősek. Főleg jogászokat, mérnököket és orvosokat képeztek. A németországi peregrináció természetesen a protestantizmus elterjedésével vált jelentőssé, a 19. századtól kezdve pedig felzárkózott Bécs mögé. A berlini egyetem mellett a műszaki és mezőgazdasági, kereskedelmi főiskolák vonzották a diákokat, de a művészeti képzés is igen jelentős lett. Az egyéb európai országokba irányuló peregrináció azért is érdekes, mert a jól dokumentált holland, angol, skót, svájci mellé a korábban kevésbé kutatott területek is terítékre kerültek. Itt kiemelném a balti, a belgiumi és a nemzetiségek szempontjából fontos romániai és szerbiai egyetemjárást, illetve a nagyon kisszámú, de mégiscsak létező oroszországi tanulmányokat.

A kötet jól szerkesztett, áttekinthető, jól használható akkor is, ha a korszakok, akkor is, ha a területek felől kívánja valaki vizsgálni a magyarországi diákok peregrinációját. Reméljük, hogy ez a kiváló munka méltó elismerésre talál az olvasóközönség körében.